

Semblança de Jordi Valor i Serra

1. PINZELLADA BIOGRÀFICA

Fill de botiguers alcoians, Jordi Valor i Serra (Alcoi, 12 d'octubre de 1908 - Alcoi, 30 de setembre de 1984) va estudiar magisteri en l'Escola Normal d'Alacant. Ben jove va començar a llegir poesia —sembla que amb el *Llibret de versos* de Teodor Llorente com a llibre de capçalera—, i a publicar textos en diferents periòdics i revistes d'Alcoi i de València. L'any 1929 visita l'Exposició Universal de Barcelona. I l'any següent, el 1930, acabat el servei militar a Alcoi, ingressa al cos de mestres i és destinat a Calbera (l'Alta Ribagorça), on fa de professor durant quatre anys. Amb a penes vint-i-dos anys, l'experiència catalana li propicia una consciència lingüística unitària, la descoberta de la pròpia tradició literària i una immillorable oportunitat de satisfer l' enamorament per l'excursionisme de muntanya que sempre va professar —i que ha quedat a bastament testimoniats en la seua obra literària.

No resulta difícil imaginar el jove mestre alcoià tal com se'ns mostra en la «Nota biogràfica sobre l'autor» amb què és presentat en la primera edició de les *Històries casolanes* (1950, p. 7): «Als Pirineus no es deixà cap poblet per visitar ni cap cim per escalar. Sobre els mateixos castells pirinencs llegia les heroiques aventures de Tallaferró i Gentil, els herois de l'epopeia verdagueriana del *Canigó*. I escrigué la seua primera novel·la alcoiana, *L'encant de Mariola*».

Després dels anys a Calbera, va exercir com a mestre a Calp (la Marina Alta) i a Castalla (l'Alcoià). Però l'any 1940, després de la guerra, va ser depurat i destinat a Benissa, on acabaria passant els següents divuit anys de vida professional: fet i fet, és a Benissa —el seu segon poble— on va escriure algunes de les seues obres més significatives. Per fi, l'any 1958, amb ja cinquanta anys, va poder tornar al seu

Alcoi natal, al Grup Escolar de la Uixola, que és on va treballar fins a la jubilació l'any 1973.

2. SOBRE L'OBRA

Deixant al marge les assídues col·laboracions en diverses plataformes periodístiques, i atenent només les publicacions de llibres, la trajectòria literària de Jordi Valor s'inicia l'any 1950 amb l'edició en Lletres Valencianes del volum de proses *Històries casolanes*: set relats de temàtica costumista que, tal com s'explicita en el subtítol, «Narracions alcoianes», recreen fets, personatges, hàbits i espais de l'Alcoi del segle XIX i la primera meitat del XX.¹ Quatre anys després de les *Històries casolanes*, el 1954, Jordi Valor publica, en castellà, *Ducado de Bernia*, una primera novel·la sentimental ambientada a Benmarís, transsumpte literari de Benissa.² Del 1959 són les *Narracions alacantines de muntanya i voramar*, sis nous relats de tall costumista³ que reprenen la línia encetada amb *Històries casolanes*; i de l'any següent, 1960, és la publicació de *Rescoldo del Islam*, un aplec de proses en espanyol que evoquen, amb un filtre alhora erudicista i idealitzador, el passat islàmic de l'imaginari col·lectiu valencià. Del 1964 són tant l'opuscle *Miscel·lània alcoiana* (un volumet de quaranta-cinc pàgines, amb els subtítols «Alcoi, treball i nissaga» i «El vell carrer de Sant Francesc») com la primera novel·la en català, *Lina Morell, un cas apassionant*:⁴ un curiós projecte narratiu que, seguint els patrons de la *novel·la rosa o de fulletó*, literaturitza els ambients urbans de la ciutat de València i també el bucòlic medi rural d'un poble com Agres (el Comtat), al bell cor de la serra de Mariola.⁵

En el títol següent, precisament *La nostra serra de Mariola i la seua llegenda bimil·lenària* (1970), Valor fa explícit l'interès per les llegendes que embolcallen d'una aurèola mítica la història i la geografia del seu entorn estimat. En aquest mateix sentit, *Costumbrismo alcoiano. Ensayo de un esencialismo comunitario* (1973)

1. És el cas de les narracions «El ramat de Goriet», «La masera del Romà», «Negra cobdícia», «Pasqua florida», «Marxa militar» i «Dolça recompensa». La setena i última de les proses que integren el llibre, «Roc el Pollastre», es localitza —en canvi— a Calp, poble costaner contigu a Benissa (la Marina Alta).

2. D'aquesta novel·la hi ha una traducció al català de Joan M. Perujo, *Ducat de Bèrnia*, publicada per Edicions del Bullent l'any 2002. Sobre aquesta traducció anostrada, vegeu Perujo (2007a, p. 137-173).

3. Es tracta de les narracions «La cosina Agnès», «Una aventura en el tren», «Un aplec en Sant Esperit», «La sirena de l'Illa», «Rapsòdia tràgica» i «Claudina va a estisorar».

4. Tot i que la primera edició de *Lina Morell* és de 1964, l'autor, adreçant-se al lector, hi declara en la introducció: «Aquesta novel·leta que tens a les mans ja fa algun temps que la tinc acabada. Crec que el primer original porta la data de març de 1942. Ja veus, feta quasi bé a les acaballes de la nostra guerra civil».

5. Sobre aquesta novel·la concreta i, en general, sobre Jordi Valor i la *novel·la rosa*, vegeu Enric Balaguer (1991). I quant al tractament dels personatges femenins en l'obra narrativa de Jordi Valor, consulteu la interessant aportació de M. Àngels Francés (2007).

repassa el calendari festiu d'Alcoi i en recull composicions literàries i de tradició oral, com també alguns hàbits, rituals i costums idiosincràtics de la ciutat.

De la muntanya i de vora mar (1975) és la selecció i la revisió de textos procedents de les *Històries casolanes* i les *Narracions alacantines de muntanya i voramar* que Sanchis Guarner va preparar per a la «Sèrie Groga» de l'editorial L'Estel, amb l'explícit subtítol d'«Estampes d'Alcoi i de la Marina». I el mateix any que es publica aquesta antologia, veu també la llum editorial *Tres historias solariegas de las montañas de Alcoy*, que aplega tres relats en castellà ben distanciats en el temps de redacció: «El idilio de un gallego» (redactat el 1934 a Calbera), «La amargura de Rosa Puig» (del 1947) i «Yaya Camila» (ben posterior, del 1961).

L'any 1978 Jordi Valor dona a conèixer, en el número 25 de la *Revista del Instituto de Estudios Alicantinos*, «L'etern femení (Pirinenca)», un relat de tall autobiogràfic inspirat en l'experiència viscuda com a mestre de Calbera.⁶ I un parell d'anys més tard publica *Dos novelas de aquella retaguardia* (1980), que inclou «En un lugar de la Mancha»⁷ i «Katia se casa tres veces».⁸ Les últimes publicacions en vida de l'autor són ja les dels relats «Una aventura en el tren», en *El Conte del Diumenge* número 15 (1981),⁹ i «Narcís el benidormí», en el número inaugural de la revista alcoiana *Eines* (núm. 1-2, 1983).

3. JUDICI DE VALOR

Sembla que en qualsevol literatura hi ha —hi ha d'haver— escriptors de Champions, d'això que en diuen UEFA Europa League i, naturalment, de lliga regular, amb les corresponents categories i divisions. A diferència d'uns altres noms emblemàtics —com el de Joan Fuster, el de Vicent Andrés Estellés o el d'Enric Valor, que són sens dubte noms valencians de Champions—, el de Jordi Valor i Serra no apareix en els continguts curriculars de secundària i batxillerat, ni en els manuals de literatura catalana contemporània que convencionalment es fan servir als instituts i les universitats. Ho sentència ben clarament el professor Joan Maria Perujo (2007b, p. 9), en el pròleg del voluminós estudi monogràfic que l'any 2007 va editar en el Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant: «Cal dir-ho ras i curt, Jordi Valor i Serra és un autor desconegut per a bona part dels valencians, fins i tot entre la crítica i els estudiosos». Tanmateix, la seua vida i la

6. Aquest relat, *L'etern femení (Pirinenca)*, serà reeditat autònomament l'any 1982 en la Impremta Hispània d'Alcoi.

7. Narració redactada el 1948, amb ingredients autobiogràfics de la Guerra Civil a Chinchilla: el nom del protagonista, Jacinto Vitoria, és un dels pseudònims que Valor feia servir en els seus articles de premsa.

8. Relat moralista i sentimental, ambientat a Biar i datat a Benissa el 1945.

9. Cal observar que aquest títol ja era present en les *Narracions alacantines de muntanya i voramar*.

seua obra no deixen de tenir un *valor* emblemàtic, d'interés positiu, en la singular aventura de normalització literària que la societat valenciana ha protagonitzat durant els últims seixanta anys.

Sense entrar a discutir la volada artística de les obres de Jordi Valor, i deixant de banda l'extraordinària qualitat humana d'aquest «mestre que estimava les paraules»,¹⁰ qualsevol semblança d'urgència hauria d'observar de seguida el valor pioner que, en la represa literària dels valencians en plena postguerra, tenen les publicacions del mestre alcoià. Si bé és cert que la publicació de les *Històries casolanes* va passar al seu moment pràcticament inadvertida, no ho és menys, de cert, que, amb els ulls de la perspectiva actual, aquella publicació de proses literàries, l'any 1950 (l'any que Enric Valor publicava el primer volumet de les *Rondalles valencianes*¹¹ en l'editorial Torre), s'ha d'interpretar com un esdeveniment d'importància simbòlica remarcable en la literatura catalana contemporània del País Valencià.

La qüestió ens fa l'efecte que s'ha de plantejar amb la cruesa que mereix... L'any 1950, qui publicava, en català, prosa de creació al País Valencià? Què s'hi publicava? Com era realment el context de silencis en què Jordi Valor i Serra construeix la pròpia veu? Vicent Simbor (2007, p. 65-88), en un treball justament titulat «Jordi Valor: una veu singular en la literatura de postguerra», assaja respostes a aquestes preguntes. I després de reconèixer el panorama quasi desèrtic a què la contesa militar i la dictadura franquista havien condemnat la feble tradició literària dins l'àmbit valencià, arrenclera l'obra de Jordi Valor, per un costat, amb el tebi filó folklòric i costumista de la postguerra immediata —al costat de Francesc Martínez i Martínez, Manuel González Martí i Josep Sanç Moia—;¹² i per l'altre, amb el model del fulletó —a la vora de Beatriu Civera, *Entre el cel i la terra* (1956) i *Una dona com una altra* (1961); Maria Ibars, *Vides planes* (1962) i *L'últim serv* (1965), i Antoni Igual, *Delers de joventut (Tragèdies fernandines)* (1964). Ben mirat, tanmateix, el fet és que —això mereix ser ací remarcat— *Històries casolanes* constitueix una raríssima excepció al bell mig del no-res de què, en termes relatius, prové la literatura catalana contemporània al País Valencià.

El mateix Jordi Valor semblava ben conscient del caràcter excepcional d'un esforç contracorrent com el seu, que —això sí— podia significar (com efectivament ha estat) un primer pas cap a la represa literària: amb una funció de pont que con-

10. *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules* és el títol del volum d'estudis monogràfics editat pel professor Joan M. Perujo (2007b).

11. En aquest primer volum apareixen publicades les narracions «Joan Ratot», «Home roig, gos pelut i pedra redona», «Les velletes de la Penya Roja» i «La rabosa i el corb».

12. Simbor (2007, p. 82) recorda que en la dècada dels quaranta «només van aparèixer sis volums, tots costumistes: *Còses de la meua terra (La Marina)*. *Terça tanda i darrera* (1947), de Francesc Martínez i Martínez; *De la València medieval. Contes del pla i de la muntanya* (tres volums de 1947, 1948 i 1950), de Manuel González Martí; i *De la meua fullaraca* (8 p., 1948) i *Raïmet de pastor* (1949), de Josep Sanç Moia».

nectara la tímida tradició literària d'abans de la guerra amb l'eventualitat d'un futur literari per a la llengua pròpia; una baula humil que, dins l'àmbit valencià, facilitaria la connexió, sense fractures insalvables, de la literatura contemporània amb els referents de la Renaixença. Tal consciència (la del caràcter excepcional de les seues publicacions) es fa explícita en els «Quatre mots només» que, datats a «Alcoi i Octubre de 1963» feien de davantal introductori a *Lina Morell, un cas apassionant*:

Per aquestes latituds nostres del domini idiomàtic no és gaire corrent escriure la nostra llengua, i menys en prosa. Fa anys he admirat i estimat en ço que val la producció poètica en els papers alcoians dels poetes Mossén Tomàs Miró Pasqual (cosin germà, per cert, de l'escriptor Gabriel Miró), Mossén Enric Abat Vilaplana, En Salvador Doméneç Aura, En Romà Vitòria Calafí, N'Antoni Valor Albors i En Miquel Gosàlveç Farges: tots aquests són els precedents immediats de la poesia valenciana alcoiana —brotada al ressò de la lira llorentina— que ha concretat en l'astre rutilant que és en l'actualitat el nom de Joan Valls. Però en prosa puc assegurar que sóc el primer que ha novel·lat a Alcoi. No sé si obriré camí o serà açò meu una espurna perduda en aquest ofegament que la nostra parla va sofrint des de fa segles.

Considerant aquestes circumstàncies, no podem sinó compartir les valoracions del també alcoià Jordi Botella quan parla de Jordi Valor com «un autor fundacional» (Botella, 2007), al costat, precisament, de Joan Valls. Com tampoc no podem deixar de subratllar la singularitat, dins del context valencià, del cas de la ciutat d'Alcoi, on un peculiar teixit social —indestriablement vinculat a la no menys peculiar activitat industrial i comercial— ha propiciat el caliu necessari per a la proliferació d'una considerable nòmina d'escriptors. Els poetes esmentats per Valor es podrien entendre com a origen embrionari per a una tradició que ell mateix contribueix a preservar i que ha acabat desembocant en l'obra d'autors actuals com el ja referit Jordi Botella, Carles Cortés, Francesc Ferrando, Dolo Font, M. Àngels Francés, Joan Alfons Gil Albors, Francesc Gisbert, Josep Jordà, Jordi Peidro, Manel Rodríguez-Castelló, Isabel-Clara Simó, Josep Sou, Jordi-Raül Verdú, Silvestre Vilaplana, etc.

Siga com vulga, al mèrit d'«autor fundacional» o, simplement, de referència inexcusable per a la prosa valenciana de postguerra, Jordi Valor i Serra afegeix el de bastir un model de llengua admirable, en el seu context, en relació amb l'estàndard literari que progressivament s'anirà conformant al llarg de la segona meitat del segle xx. En aquest sentit, les dècades transcorregudes semblen haver reforçat la validesa de les paraules introductòries a la primera edició de les *Històries casolanes*:

Jordi Valor posseïx aptituds de narrador i, sobre tot, una llengua fresca, planera, senzilla, natural i sense afectació, la qual ens permet fer-nos càrrec del bon valencià de les nostres terres alacantines (1950, p. 6).

Efectivament: una desenvolupada intuïció lingüística, afinada sens dubte per l'experiència de joventut a Calbera, va permetre al mestre Valor habilitar per a finalitats literàries la fèrtil vivacitat del valencià col·loquial: amb tota la genuïnitat i diversitat que, en el seu temps, conservaven els parlars de l'Alcoià i la Marina. Així ho demostren, sense anar més lluny, les extenses —i sucoses— «Observacions sobre la sintaxi de Jordi Valor», d'Abelard Saragossà (2007); i els exhaustius treballs d'Emili Casanova sobre «El model lingüístic de Jordi Valor» (2007), i d'Eugeni S. Reig sobre «L'aportació lèxica de Jordi Valor» (2007).

Joan Fuster formulava en un dels seus aforismes: «La primera obligació d'un escriptor és fer-se llegir» (1960, p. 78). La màxima, sens dubte, adquireix un significat particular quan ens referim a una literatura com la catalana i a un context com el de la postguerra o el franquisme. Doncs bé: a aquesta diana fa l'efecte que apuntava la prosa de Jordi Valor; a la de la simple i lloable aspiració de «fer-se llegir», en valencià, i en unes circumstàncies de lamentable indigència per a la literatura catalana al País Valencià. Atenent a la intenció de guanyar un públic —un mínim mercat— per a les lletres valencianes del seu temps sembla que el senyor Jordi Valor encerta a parar unes personals estratègies en l'elecció de temes (costumistes o sentimentals) que connecten fàcilment amb els gustos populars del moment; en la recreació de referents immediats, perfectament recognoscibles entre el potencial públic alcoià i valencià; en la literaturització dels paisatges i els paisanats viscuts i estimats; en la manipulació i la cabalosa recreació de les fonts etnopoètiques que proveeixen l'imaginari llegendari i mític dels valencians: cavallers gegantins, donzelles enamorades, muntanyes retallades, cançons picardioses, *santjordis* redemptors —que igual vencen dracs que moros o mals d'amor—, marededús protectores, miracles, relíquies vergonyants, bandolers entremaliats, moriscos expulsats, tresors amagats, reines mores o brolladors de la felicitat.

Quan, a boqueta de nit, el 7 d'abril de 2006 es clausurava solemnement, en la Universitat d'Alacant, el curs monogràfic L'aportació lingüística, literària i llegendària de Jordi Valor i Serra (1908-1984): el mestre que estimava les paraules, feia l'efecte que tots els esforços creatius, els motius conreats, els interessos històrics, els sentiments personals, els recursos lingüístics i les sensibilitats exhibides per l'escriptor alcoià es feien presents a la sala amb l'entranyable al·lusió del professor Joan M. Perujo —també ell mestre de paraules— al lema de l'ex-libris que l'escriptor solia posar al final dels seus llibres: «Volar alt com les àligues d'Alcoi». Evocant ara aquell episodi d'emocions compartides (tan inusual en cursos i congressos acadèmics), em sent privilegiat de pensar, a la seua ciutat d'Alcoi, i amb motiu d'una reunió de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans en l'any del centenari, que si el senyor Valor ens poguera veure, com l'àguila del seu ex-libris, des de les altures de la Font Roja, o de l'Ull del Moro, o del barranc del Sinc, ben podria comprovar que, al final, la seua obra no ha estat —ni de bon tros— «una espurna perduda en aquest

ofegament que la nostra parla va sofrint des de fa segles», sinó «camí obert», efectivament, en la recuperació de la dignitat i la normalitat literària dels valencians. La bona veritat: m'és un honor poder compartir un pensament així amb tots vostés i el que representen.

JOAN BORJA
Universitat d'Alacant

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BALAGUER PASCUAL, Enric (1991). «Lina Morell, un cas apassionant (1942-1965) de Jordi Valor. Una mostra de la literatura de consolació durant la postguerra». *Caplletra*, núm. 10 (primavera), p. 83-94.
- BOTELLA MIRÓ, Jordi (2007). «Jordi Valor: un autor fundacional?». A: PERUJO MELGAR, Joan Maria (ed.). *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendària*. Alacant: Universitat d'Alacant, p. 89-95.
- CASANOVA HERRERO, Emili (2007). «El model lingüístic de Jordi Valor». A: PERUJO MELGAR, Joan Maria (ed.). *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendària*. Alacant: Universitat d'Alacant, p. 211-224.
- FRANCÉS DíEZ, Maria Àngels (2007). «Els personatges femenins en l'obra narrativa de Jordi Valor». A: PERUJO MELGAR, Joan Maria (ed.). *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendària*. Alacant: Universitat d'Alacant, p. 97-122.
- FUSTER I ORTELLS, Joan (1960). *Judicis finals*. Ciutat de Mallorca: Moll.
- GONZÁLEZ MARTÍ, Manuel (1947). *De la València medieval: Contes del pla i de la muntanya. Primera vuitena*. València: Tipografia Jesús Bernés.
- (1948). *De la València medieval: Contes del pla i de la muntanya. Segona vuitena: De la València del s. XIX*. València: Tipografia Jesús Bernés.
- (1950). *De la València medieval: Contes del pla i de la muntanya. Tercera vuitena*. València: Tipografia Jesús Bernés.
- IBARS IBARS, Maria (1962). *Vides planes a l'ombra del Montgó*. València: Imp. Sucesores de Vives Mora.
- (1965). *L'últim serv*. València: Sicània.
- IGUAL ÚBEDA, Antoni (1964). *Delers de joventut (Tragèdies fernandines)*. València: Sicània.
- MARTÍNEZ CIVERA, Empar-Beatriu (1956). *Entre el cel i la terra*. València: Sicània.
- (1961). *Una dona com una altra*. València: Sicània.
- MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, Francesc (1947). *Còses de la meua terra (La Marina). Terça tanda i darrera*. València: Diana.
- PERUJO MELGAR, Joan Maria (2007a). «Ducat de Bèrnia: la traducció anostrada». A: PERUJO MELGAR, Joan Maria (ed.). *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendària*. Alacant: Universitat d'Alacant, p. 137-173.
- (2007b). *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendària*. Alacant: Universitat d'Alacant.
- SANÇ MOIA, Josep (1948). *De la meua fullaraca*. València: [s. n.].
- (1949). *Raïmet de pastor*. València: Torre.

- SARAGOSSÀ I ALBA, Abelard (2007). «Observacions sobre la sintaxi de Jordi Valor». A: PERUJO MELGAR, Joan Maria (ed.). *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendària*. Alacant: Universitat d'Alacant, p. 285-408.
- SEMPERE REIG, Josep Eugeni (2007). «L'aportació lèxica de Jordi Valor». A: PERUJO MELGAR, Joan Maria (ed.). *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendària*. Alacant: Universitat d'Alacant, p. 225-284.
- SIMBOR ROIG, Vicent (2007). «Jordi Valor: una veu singular en la literatura de postguerra». A: PERUJO MELGAR, Joan Maria (ed.). *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendària*. Alacant: Universitat d'Alacant, p. 65-88.
- VALOR I VIVES, Enric (1950). *Rondalles valencianes*. Vol. 1. València: Torre.

Obres de Jordi Valor i Serra

- VALOR I SERRA, Jordi (1950). *Històries casolanes*. València: Lletres Valencianes.
- (1954). *Ducado de Bernia*. Alacant: Librería Martín. [Hi ha traducció al català de Joan M. Perujo: *Ducat de Bèrnia*. Picanya: Edicions del Bullent, 2002]
- (1959). *Narracions alacantines de muntanya i voramar*. València: Sicània.
- (1960). *Rescoldo del Islam*. Barcelona: Rumbos.
- (1964a). *Miscel·lània alcoiana*. Alcoi: Imp. Hispània.
- (1964b). *Lina Morell, un cas apassionant*. València: Sicània.
- (1967). *Costumbrismo alcoyano*. València: Alcor.
- (1970). *La nostra serra de Mariola i la seua llegenda bimil·lenària*. Alcoi: Imp. Hispània.
- (1973). *Costumbrismo alcoyano: Ensayo de un esencialismo comunitario*. Alcoi: Imp. Hispània.
- (1975a). *De la muntanya i de vora mar*. València: L'Estel.
- (1975b). *Tres historias solariegas de las montañas de Alcoy*. Alcoi: Imp. Hispània.
- (1978). «L'etern femení (Pirinencia)». *Revista del IEA*, núm. 25. [Reeditat a Alcoi: Imp. Hispània, 1982]
- (1980). *Dos novelas de aquella retaguardia*. Alcoi: Imp. Hispània.
- (1981). *Una aventura en el tren*. València: Prometeo. (El Conte del Diumenge; 15)
- (1983). «Narcís el benidormí». *Eines* [Alcoi], núm. 1-2.